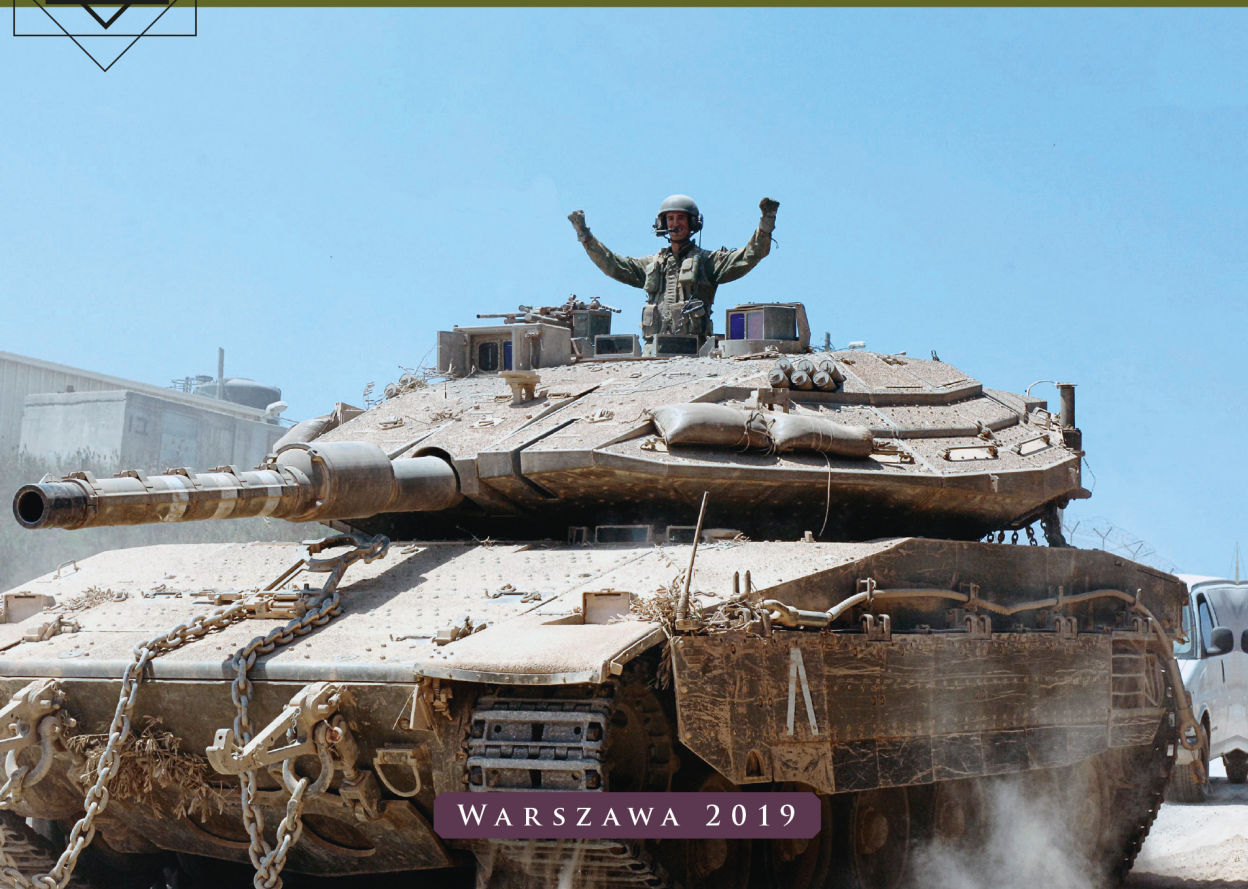


# MERKAWA

## MIECZ IZRAELA

KRZYSZTOF KUBIAK ♦ ŁUKASZ M. NADOLSKI  
PAWEŁ PRZEŹDZIECKI ♦ MICHAŁ PRZYBYŁAK  
ŁUKASZ PRZYBYŁO

M O N O G R A F I E



WARSZAWA 2019

**Książki Wydawnictwa Tetragon**  
**Seria „Monografie”**

[Kup książkę](#)



# MERKAWA

MIECZ IZRAELA

TETRAGON



WARSZAWA

[Kup książkę](#)

Recenzenci naukowi:  
*dr hab. Jarosław Centek, ppłk dr hab. Jacek Lasota*

Autorzy:  
*Krzysztof Kubiak, Łukasz M. Nadolski, Paweł Przeździecki,  
Michał Przybylak, Łukasz Przybyło*

Redakcja:  
*Łukasz Przybyło, Tadeusz Zawadzki*

Współpraca redakcyjna i korekta:  
*Zofia Kozik*

Projekt graficzny serii i okładki:  
*Teresa Oleszczuk*

Rysunki techniczne:  
*Wojciech Rynkowski*

DTP  
*Tadeusz Zawadzki*

Indeks:  
*Łukasz Przybyło*

Copyright © 2019 by Autorzy  
Copyright © 2019 by Tetragon Sp. z o.o.  
Copyright © 2019 by Libri Militari

Ilustracja na okładce: Merkawa przed przekroczeniem granicy libańskiej w operacji „Change of Direction”, 11 VIII 2006 r. (GPO)

Fotografia na stronie tytułowej: Hotchkiss H39 i Merkawa Mk 1 pokazane w Dniu Niepodległości w Jerozolimie. W tle widoczna ciągnięta przez jeepa armata górską kal. 65 mm wz. 1906 zwana w IDF „Napoleonkiem” (Ja'acov Sa'ar/GPO)

Wszelkie prawa zastrzeżone.

Książka ani żadna jej część nie może być przedrukowywana ani w jakikolwiek inny sposób reprodukowana czy powielana mechanicznie, fotooptycznie, zapisywana elektronicznie lub magnetycznie, ani odczytywana w środkach publicznego przekazu bez pisemnej zgody wydawcy.

Wydawnictwo Tetragon Sp. z o.o.  
kontakt@tetragon.com.pl  
www.tetragon.com.pl

Druk i oprawa:  
Print Group Sp. z o.o.  
booksfactory.pl

**ISBN 978-83-63374-84-6 (Tetragon)**  
**ISBN 978-83-953071-1-9 (Libri Militari)**

[Kup książkę](#)

# Spis treści

|                                                                                             |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Od Autorów</b> . . . . .                                                                 | 9   |
| <b>Od Wydawców</b> . . . . .                                                                | 10  |
| <b>Tankomania – doktryna pancerna Cahalu</b> . . . . .                                      | 11  |
| <i>Łukasz Przybyło</i>                                                                      |     |
| Mandatowa Palestyna . . . . .                                                               | 11  |
| Wojna o niepodległość Izraela 1947–1949 . . . . .                                           | 13  |
| Po wojnie 1949–1956 . . . . .                                                               | 17  |
| Kampania synajska 1956 r. . . . .                                                           | 23  |
| Rozwój i nowe czołgi 1957–1963. . . . .                                                     | 26  |
| Era Tala 1964–1967 . . . . .                                                                | 30  |
| Pancerna pięść – doktryna izraelskich wojsk pancernych przed wojną sześciodniową . . . . .  | 35  |
| Izraelskie wojska pancerne w przededniu wojny sześciodniowej . . . . .                      | 38  |
| Wojna sześciodniowa . . . . .                                                               | 39  |
| Wnioski dotyczące wojsk pancernych po wojnie sześciodniowej . . . . .                       | 46  |
| Struktura jednostek pancernych i zmechanizowanych Cahalu podczas wojny Jom Kippur . . . . . | 50  |
| Wojna Jom Kippur . . . . .                                                                  | 54  |
| Wnioski dotyczące wojsk pancernych po wojnie Jom Kippur . . . . .                           | 68  |
| <b>Polsko-żydowscy pancerni.</b> . . . .                                                    | 71  |
| <i>Michał Przybylak</i>                                                                     |     |
| Żołnierze Żydzi w polskich formacjach pancernych . . . . .                                  | 71  |
| Żydzi polscy w izraelskich formacjach pancernych. . . . .                                   | 75  |
| <b>Przed merkawą. Długa droga od sandwiczów do pattonów</b> . . . . .                       | 81  |
| <i>Krzysztof Kubiak</i>                                                                     |     |
| Początek: izraelskie improwizowane pojazdy pancerne . . . . .                               | 81  |
| Pierwsze czołgi i transportery . . . . .                                                    | 85  |
| Saga shermanów . . . . .                                                                    | 89  |
| Epizod AMX-ów . . . . .                                                                     | 95  |
| Ikoniczne halftraki. . . . .                                                                | 101 |
| Centurion: skokowy przyrost umiejętności . . . . .                                          | 103 |
| Pattony: ustawiczny rozwój . . . . .                                                        | 110 |

|                                                                              |            |
|------------------------------------------------------------------------------|------------|
| M113: następca halftracka . . . . .                                          | 114        |
| Absorpcja zdobyczy . . . . .                                                 | 117        |
| Podsumowanie . . . . .                                                       | 121        |
| <b>Projekt „Merkawa” . . . . .</b>                                           | <b>124</b> |
| <i>Łukasz Przybyło</i>                                                       |            |
| Nie bójcie się, przesunęliśmy granicę... . . . .                             | 124        |
| Początek projektu „Merkawa”, 1969–1970. . . . .                              | 127        |
| Merkawa – koncepcja . . . . .                                                | 128        |
| Merkawa – efekty . . . . .                                                   | 131        |
| <b>Merkawa – opis techniczny . . . . .</b>                                   | <b>133</b> |
| <i>Paweł Przeździecki</i>                                                    |            |
| Merkawa Mk 1 . . . . .                                                       | 133        |
| <i>Opis techniczny Merkawy Mk 1 – 134</i>                                    |            |
| Merkawa Mk 2 . . . . .                                                       | 147        |
| Merkawa Mk 3 . . . . .                                                       | 155        |
| Merkawa Mk 4 . . . . .                                                       | 163        |
| Warianty rozwojowe – Mk 4B, Mk 4M i Mk 4 Barak. . . . .                      | 173        |
| Warianty specjalistyczne bazujące na merkawie . . . . .                      | 179        |
| <i>Wóz zabezpieczenia technicznego Nemera – 179</i>                          |            |
| <i>Ciężki transporter opancerzony i wóz dowodzenia Ofek – 181</i>            |            |
| <i>Samobieżna armatohaubica Szolef – 181</i>                                 |            |
| <i>Ciężki transporter opancerzony Namer – 182</i>                            |            |
| <i>Wóz inżynieryjny Namer – 186</i>                                          |            |
| <i>Wóz dowodzenia Namer – 186</i>                                            |            |
| <i>Wóz ewakuacji medycznej Namer – 187</i>                                   |            |
| <i>Bojowy wóz piechoty Namer – 187</i>                                       |            |
| <b>Merkawa w boju 1982–2018 . . . . .</b>                                    | <b>190</b> |
| <i>Łukasz Mamert Nadolski</i>                                                |            |
| Liban 1982 . . . . .                                                         | 190        |
| Okupacja południowego Libanu . . . . .                                       | 199        |
| II intifada . . . . .                                                        | 202        |
| II wojna w Libanie, 2006 r. . . . .                                          | 205        |
| „Cast Lead” – „Płynny Ołów”. . . . .                                         | 218        |
| Debiut Me’il Ruach . . . . .                                                 | 222        |
| „Protective Edge” . . . . .                                                  | 223        |
| Incydenty zbrojne na Wzgórzach Golan w czasie wojny domowej                  |            |
| w Syrii w latach 2012–2018 . . . . .                                         | 226        |
| Namer – ciężki transporter dostosowany do operacji w terenie zurbanizowanym, |            |
| doświadczenia z Gazy . . . . .                                               | 228        |

|                               |     |
|-------------------------------|-----|
| <b>Zakończenie</b> . . . . .  | 233 |
| <b>Bibliografia</b> . . . . . | 236 |
| <b>Skorowidz</b> . . . . .    | 247 |



**Przygotowanie merkawy do boju w Strefie Gazy, 11 VII 2006 r. (Avi Ohayon/GPO)**

# Od Autorów

*Mesjasz nie przyjdzie jako biedak jeżdżący na ośle.  
Przyjedzie tu na czołgu, głosząc swe słowo ludowi.*  
Abba Achimeir<sup>1</sup>, 1929

Historia merkawy i wojsk pancernych Izraela to fascynujący temat. Państwo, które pojawiło się na mapie świata zaledwie 71 lat temu, stworzyło siły zbrojne uważane za jedne z najlepszych na świecie i wygrywało (w lepszym lub gorszym stylu) kolejne wojny z arabskimi sąsiadami. Mimo ciągłego zagrożenia Izrael rozwijał się gospodarczo i naukowo w bardzo szybkim tempie. Izraelczycy w zasadzie z niczego stworzyli przemysł będący w stanie zbudować czołg, który jeśli chodzi o użyte rozwiązania techniczne i skuteczność bojową, znajduje się w światowej czołówce. W jaki sposób do tego doszło, opowiada ta książka. Została ona napisana przez grono autorów mających rozpoznawalny dorobek naukowy i popularyzatorski. Prawdopodobnie każdy z nas mógłby napisać tę książkę samodzielnie, jednak wymagałoby to dużo czasu i na pewno byłoby obciążone błędami wynikającymi z niezwykle szerokiego spektrum poruszanych tematów. Mamy nadzieję, że dzięki temu, iż każdy z nas skupił się na temacie, który jest mu najbliższy, osiągnęliśmy efekt synergii. Współpraca ma sens.

Krzysztof Kubiak  
Łukasz M. Nadolski  
Paweł Przeździecki  
Michał Przybylak  
Łukasz Przybyło

<sup>1</sup> Abba Achimeir (wł. Abba Saul ben Izaak Gejsinowicz, 1897–1962). Urodzony w Dołgach w pobliżu Bobrujska działacz radykalnego skrzydła ruchu syjonistów-rewizjonistów, uważany za jednego z ideologów tego nurtu, wybitny pedagog i wychowawca młodzieży rewizjonistycznej – współpracował m.in. z Betarem (Związkiem Trumpeldorczyków). Jeden z twórców organizacji Brit ha-Birjionim. Uważany za jednego z najbardziej skrajnych działaczy syjonizmu rewizjonistycznego, o poglądach wręcz faszystowskich. Kilkukrotnie aresztowany przez Brytyjczyków. W niepodległym Izraelu był członkiem rady redakcyjnej gazety partyjnej prawicowej partii politycznej, Ruchu Herut (Wolność) założonej przez Menachema Begina w 1948 r.

# Od Wydawców

Praca z zespołem wieloautorskim jest zawsze trudniejsza niż z jednym autorem. Ponieważ poruszane tematy nakładają się na siebie, nieuniknione są powtórzenia – staraliśmy się je minimalizować, jednak trochę z nich pozostało, ponieważ inaczej pewne partie tekstu mogłyby być niejasne.

W książce zdecydowaliśmy się na spolszczenie pisowni wielu hebrajskich imion, nazwisk oraz miejscowości leżących w Izraelu i państwach arabskich. Korzystaliśmy ze wskazań Rady Języka Polskiego oraz Komisji Standaryzacji Nazw Geograficznych, choć nie we wszystkich przypadkach. Na przykład zdecydowaliśmy się używać formy Chaim, a nie Chajjim, jako głęboko zakorzenionej w literaturze polskiej.

W polskiej terminologii wojskowej obowiązują następujące nazwy: pluton, kompania, batalion czołgów oraz brygada, dywizja pancerna. Natomiast Izraelczycy jeżeli w ogóle dodają przymiotnik do numeru oddziału, to najczęściej jest to „pancerny” – dlatego też zdecydowaliśmy się na takie właśnie nazywanie pododdziałów i jednostek izraelskich.

Użyte przez autorów źródła hebrajskie mają tytuły przetłumaczone na polski i oznaczone są opisem „(hebr.)”.

Za komentarze dotyczące tekstu dziękujemy recenzentom naukowym ppłk. dr. hab. Jackowi Lasocie i dr. hab. Jarosławowi Centkowi.

# Tankomania – doktryna pancerna Cahalu

ŁUKASZ PRZYBYŁO

Historia izraelskich wojsk pancernych nierozzerwalnie wiąże się z gen. Izraelem „Talikiem” Talem. To on w latach 60. i 70. XX w. nadał kształt pancernej doktrynie Cahalu<sup>2</sup>, a następnie stworzył merkawę – swoje *opus magnum*. Talik był nie tylko wojskowym intelektualistą, ale i żołnierzem, który uczestniczył w wielu wojnach – od II wojny światowej zaczynając, a na I wojnie libańskiej w 1982 r. kończąc. Jego wkład w rozwój myśli wojskowej związanej z wojskami pancernymi oraz dokonania bojowe docenili amerykańscy pancerniacy, którzy umieścili portret gen. Tala pośród trzech innych w Sali Dowódców w Fort Knox – siedzibie wojsk pancernych US Army. Tych trzech innych dowódców to George Patton, Creighton Abrams i Erwin Rommel.

## Mandatowa Palestyna

Okres po I wojnie światowej to czas gwałtownego postępu technicznego. Samochody i samoloty stają się jego ikonami. Nie inaczej dzieje się w mandatowej Palestynie. Ciągłe zwiększająca się społeczność żydowska była w stanie zbudować cały system wokół nowoczesnej techniki, tzn. potrafiła wykształcić ludzi umiejących się nią posługiwać, posiadała zaplecze produkcyjno-remontowe oraz używała jej dla zwiększenia swojego bezpieczeństwa i stanu posiadania. Powstanie palestyńskie w latach 1936–39 powoduje, że Żydzi współpracują z Brytyjczykami zarówno w zakresie samoobrony własnych osiedli, jak i działań antyarabskich. Kluczową rolę odgrywają mobilne Special Night Squads (SNS) pod dowództwem Orde Charlesa Wingate’a – przyszłego twórcy chinditów. SNS stały się kuźnią kadr przyszłej żydowskiej armii.

II wojna światowa całkowicie przeobraziła Palestynę, stała się ona zapleczem armii brytyjskiej walczącej na Bliskim Wschodzie, w Afryce Północnej i w basenie Morza Śródziemnego. Nastąpił gwałtowny rozwój infrastruktury techniczno-transportowej. Żydzi masowo uczestniczyli zarówno w wysiłku zbrojnym, jak i wspierając siły alianckie na froncie cywilnym i produkcyjnym przeciwko III Rzeszy, rządowi Vichy i Włochom. Ponad 30 000 Żydów z Palestyny przewinęło się przez wszystkie rodzaje sił zbrojnych Wielkiej Brytanii. Niechętnie dopuszczano ich do jednostek bojowych i służyli głównie w szeroko rozumianej logistyce. W końcu Brytyjczycy zgodzili się stworzyć Brygadę Żydowską składającą się z trzech batalionów piechoty, dywizjonu artylerii i pododdziałów zabezpieczenia logistycznego. Brygada walczyła pod koniec wojny we Włoszech, nie uczestniczyła jednak w szczególnie zaciętych walkach, a jej straty w czasie całej wojny wyniosły 30 zabitych i 70 rannych<sup>3</sup>. Nawet jeśli Brygada Żydowska nie zdobyła prawdziwego do-

<sup>2</sup> Cahal – akronim hebrajski oznaczający Siły Obrony Izraela, równie często spotykanym skrótem jest angielski akronim IDF (Israeli Defence Force).

<sup>3</sup> „Jewish Brigade Group” ([www.jewishvirtuallibrary.org](http://www.jewishvirtuallibrary.org)).



**Żołnierze kompanii A z 1. batalionu Brygady Żydowskiej na brytyjskim churchillu.**

Sektor Mezzano-Alfonsine, 14 III 1945 r. (Sgt Bowman, No 2 Army Film & Photographic Unit/Wikipedia)

świadczenia bojowego, to około 5000 żołnierzy zostało wyszkolonych i zyskało doświadczenie organizacyjne nie do przecenienia w późniejszej walce o niepodległość Izraela.

W szeregach Brygady Żydowskiej znalazł się też sierż. Izrael Tal, który zaciągnął się do armii brytyjskiej w 1942 r. w wieku 17 lat. Najpierw walczył na Pustyni Zachodniej i wyszkolony został jako specjalista od broni wsparcia piechoty. Po przejściu do Brygady Żydowskiej był dowódcą sekcji karabinu maszynowego, a pod koniec wysłano go do Wielkiej Brytanii na kurs instruktorski w Centrum Wyszkolania Piechoty. Po wojnie, ciągle w szeregach swojej brygady, będąc jednocześnie członkiem Hagany<sup>4</sup>, wykonywał przeróżne misje zlecane przez przełożonych. Obejmowały one m.in. egzekucje na zidentyfikowanych przez wywiad SS-manach, zakup i kradzież broni oraz przemyt uchodźców żydowskich do Palestyny<sup>5</sup>.

Po zakończeniu wojny, kiedy wychodzi na światło dzienne prawda o Holokauście, żydowska społeczność Palestyny chce stworzyć własne państwo. W latach 1945–47 w Ziemi Świętej trwa wojna

<sup>4</sup> Hagana (hebr. Obrona) – żydowska podziemna organizacja wojskowa powstała w 1920 r. w odpowiedzi na antyżydowskie zamieszki w Palestynie, w których poniosło śmierć kilkunastu Żydów.

<sup>5</sup> M. Bar-On, P. Ginossar, „Wywiady z generałem Izraelem Talem” (hebr.), Studies. A Multidisciplinary Journal of Israel nr 10, Ben-Gurion University, Negev 2000, s. 15.

między Arabami, Żydami i okupacyjnymi siłami brytyjskimi – swoje pięć groszy wtrącają okoliczne państwa arabskie, ale i ZSRS, Francja, Wielka Brytania oraz Stany Zjednoczone. Kiedy Izrael ogłasza niepodległość 15 maja 1948 r., jego siły zbrojne od strony organizacji i wyszkolenia są gotowe do działań. Brakuje im jedynie broni. Powoli, dzięki wysiłkowi finansowemu społeczności żydowskiej na całym świecie, a w szczególności tej mieszkającej w USA, uzbrojenie zaczyna napływać do Izraela. Początkowo są to kurioza, których nikt oprócz Żydów nie chce, lub sprzęt z demobilu kupowany na złomowiskach.

### Wojna o niepodległość Izraela 1947–1949

Podczas wojny o niepodległość Izraela<sup>6</sup> najpierw Hagana, a potem Cahal starały się zmortyzować jak największą ilość jednostek. Podstawą były amerykańskie, kanadyjskie i brytyjskie ciężarówki, jeepy i transportery opancerzone M3. Dążenie to było ze wszech miar słuszne, ponieważ Żydzi mieli umiejętności i (ograniczoną) bazę techniczną umożliwiającą utrzymanie w ruchu nawet znacznej ilości sprzętu. Poza tym rozmieszczenie kontrolowanych przez nich terenów i rozciągnięcie na osi północ-południe premiowało szybki manewr i przerzucanie sił przeciw kolejnym przeciwnikom, działając z położenia środkowego. Zanim z Palestyny wycofali się Brytyjczycy, Żydzi nie byli w stanie dostarczyć większej ilości sprzętu i musieli opierać się na różnego rodzaju składkach i „sandwiczach”, o czym więcej w następnych rozdziałach. Jednak już po ogłoszeniu niepodległości i otwarciu szlaków komunikacyjnych do nowo powstałego Izraela zaopatrzenie zaczęło napływać coraz szerszym strumieniem.

W maju 1948 r., gdy Izrael ogłosił niepodległość, jego siły zbrojne składały się z:

- ❑ 1. BP Golani, 5 batalionów piechoty, północna część kraju
- ❑ 2. BP Karmeli, 3 bataliony piechoty, rejon Hajfy
- ❑ 3. BP Aleksandrone, 4 bataliony piechoty, niziny centralne
- ❑ 4. BP Kirjati, 2 bataliony piechoty, rejon Tel Awiwu
- ❑ 5. BP Giwati, 4 bataliony piechoty, południowa część kraju i Negew
- ❑ 6. BP Ecioni, 3 bataliony piechoty, rejon Jerozolimy
- ❑ 7. BŻmot, dowódca płk Szlomo Szamir<sup>7</sup>, od lipca 1948 r. płk Ben Dunkelman<sup>8</sup>
  - 71. batalion, mjr Jehuda Werbel
  - 72. batalion
  - 79. batalion, dowódca mjr Chaim Laskow
- ❑ 8. BPanc, dowódca płk Icchak Sade
  - 82. batalion pancerny, dowódca mjr Feliks Beatus<sup>9</sup>
  - 89. batalion commando, dowódca mjr Mosze Dajan<sup>10</sup>

<sup>6</sup> Opis tej wojny można znaleźć m.in. w: K. Kubiak, *Wojna o niepodległość Izraela 1947–1949*, Zabrze–Tarnowskie Góry 2013; B. Morris, 1948. *The history of first Arab-Israeli war*, London 2008; D. Tal, *War in Palestine 1948. Strategy and diplomacy*, New York 2004.

<sup>7</sup> Szlomo Szamir został awansowany na dowódcę Frontu Centralnego („A”), w następnych latach był dowódcą Izraelskiej Marynarki Wojennej i Izraelskich Sił Powietrznych, por. S.M. Katz, *Fire and Steel. Israel's 7th armored brigade*, New York 1996, s. 36.

<sup>8</sup> Benjamin „Ben” Dunkelman, znany również pod swoim zhebraizowanym nazwiskiem Benjamin Ben-Dawid, kanadyjski ochotnik, w czasie II wojny światowej służył w Queens Own Rifles of Canada, awansując w czasie wojny od szeregowca do stopnia majora.

<sup>9</sup> Zob. s. 76.

<sup>10</sup> Mosze Dajan był w późniejszym czasie szefem Sztabu Generalnego (1953–1958) oraz ministrem obrony (1967–1974).

- ❑ Brygada Palmachu Jiftach, północna część kraju<sup>11</sup>
- ❑ Brygada Palmachu Harel, rejon Jerozolimy
- ❑ Brygada Palmachu Negew, południowa część kraju i Negew.

Każda z brygad Cahalu miała jakieś zmotoryzowane pododdziały, natomiast brygady 7. i 8. utworzone zostały jako jednostki zmotoryzowane, a 8. brygadę, mocno na wyrost, nazwano nawet pancerną. 82. batalion pancerny miał na początku w swoim składzie kompanię francuskich hotchkissów, dwa cromwelle i jednego shermana bez działa<sup>12</sup>. Trudno mówić więc o jakichkolwiek siłach pancernych. Szczególnie że 89. batalion dowodzony przez mjr. Mosze Dajana był formacją piechoty zmotoryzowanej, złożoną z kompanii A grupującej zagranicznych ochotników, w większości południowoafrykańskich weteranów Pustyni Zachodniej oraz członków organizacji Irgun, kompanii B przeniesionej z 43. batalionu Brygady Kirjati, kompanii C przeniesionej z Brygady Golani<sup>13</sup>. Brygada została powołana do życia 24 maja 1948 r., a już 20 czerwca uczestniczyła w swojej pierwszej akcji bojowej, próbie przejścia broni, która płynęła do Irgunu na pokładzie statku *Altalena*<sup>14</sup>.

Wśród państw arabskich, które najechały Izrael, sprawa nie wyglądała wcale lepiej. Jeśli w ogóle, to dysponowały one sprzętem z poprzedniej epoki, np. brytyjskimi czołgami A-13, francuskimi czołgami R35 i R39. Prócz tego Egipt dysponował kilkudziesięcioma niemieckimi wozami: czołgami, tankietkami i działami samobieżnymi z brytyjskiej zdobyczy wojennej<sup>15</sup> oraz amerykańskimi lekkimi czołgami M22 Locust, a także transporterami Universal Carrier i samochodami pancernymi Marmon-Herrington. Było to około 300 wozów bojowych, ale po pierwsze, nie wszystkie można było wysłać na wojnę z Izraelem, a po drugie, ich stan techniczny był zły i częściej stały w warsztatach, niż walczyły<sup>16</sup>.

Zmotoryzowane oddziały Cahalu odegrały ważną rolę podczas wojny o niepodległość Izraela, bo tak naprawdę była ona wojną piechoty. Rajdy na tyły przeciwnika, działania z zaskoczenia,

<sup>11</sup> Palmach – akronim hebrajski oznaczający Kompanie Uderzeniowe, jeśli Haganę można porównać do Armii Krajowej, to Palmach był jej Kedywem.

<sup>12</sup> S.M. Katz, *Fire and...*, s. 32.

<sup>13</sup> Izraelczycy oznaczali kompanie literami alfabetu hebrajskiego (alef, bet, gimel itd.). Autorzy niehebrajskich publikacji próbują oddać to na różne sposoby, np. przyjmując amerykański system nazewnictwa (ciągle w brygadzie – w pierwszym batalionie brygady cztery kompanie od A do D, w drugim od E do H itd.) lub po prostu używając liter alfabetu łacińskiego. Innymi słowy, panuje w tym zakresie pełen bałagan.

<sup>14</sup> 20–22 czerwca 1948 r. armia izraelska użyła siły, by zapobiec przejściu przez Irgun broni (5000 karabinów, 350 karabinów maszynowych, 50 granatników przeciwpancernych, 10 transporterów Universal Carrier, 5 000 000 sztuk amunicji) transportowanej z Francji na pokładzie statku *Altalena* (eksamerykański LST 138). Na jego pokładzie znajdowało się również 940 ochotników. Tych ostatnich szybko wyokrętowano i umieszczono w obozach szkoleniowych armii izraelskiej. Kiedy jednak Irgun odmówił wydania armii uzbrojenia i sprzętu, doszło do wymiany ognia. W następstwie tego Irgun skapitulował, tracąc sześciu zabitych i 18 rannych, podczas gdy po stronie rządowej poległo dwóch żołnierzy, a sześciu odniosło rany. Była to wielka próba zwartości Cahalu, którego część żołnierzy wywodziła się z Irgunu, a pozostali nawet niezwiązani z organizacją odmawiali strzelania do innych Żydów. Ostatecznie ośmiu z nich stanęło przed sądem wojennym. Starciom między siłami rządowymi a formacjami Irgun kres położyło jednak dopiero zawieszenie broni zawarte 22 czerwca. Następnie doszło do masowych aresztowań członków Irgunu, które złamały wojskową siłę organizacji.

<sup>15</sup> Na przykład włoskie tankietki CV-35 i czołgi Fiat M13/39, niemieckie działa samobieżne Sturmpanzer II Bison (z 3 użytych jedno zostało zdobyte przez Izraelczyków).

<sup>16</sup> D. Eshel, *Chariots of the desert. Story of the Israeli Armoured Corps*, London 1989, s. 11–12.



**Icchak Sade (1890–1952)** urodził się w Lublinie jako Icchak Landoberg. Podczas I wojny światowej służył w Armii Imperium Rosyjskiego i został nawet awansowany na dowódcę kompanii. W 1917 r. spotkał Josefa Trumpeldora i pod jego wpływem przyłączył się do organizacji syjonistycznej ha-Chaluc. Po śmierci Trumpeldora w 1920 r. w Tel Chaj opuścił szkołę i emigrował do Palestyny. W 1921 r. zmienił nazwisko i wstąpił do Hagany, w 1936 r. dowodził obroną kibucu Kefar Giladi. Podczas Wielkiego Powstania 1936–1939 dowodził siłami mobilnymi Hagany. Podczas II wojny światowej został pierwszym dowódcą Palmachu. W 1945 r. awansował na szefa Sztabu Generalnego Hagany. Przy tworzeniu Cahalu awansował do stopnia pułkownika i otrzymał dowodzenie 8. brygady pancerniej. Dowodził swoją brygadą podczas operacji Dani (10–18 lipca 1948 r.), Joaw (15–22 października) oraz w zaplanowanej przez siebie operacji Szemone (9 listopada), podczas której zdobyto strategiczny fort Irak Suwajdan. Po zakończeniu wojny o niepodległość przeszedł na emeryturę i zamieszkał w Jaffie. Zmarł w Tel Awiwie i został pochowany w kibucu Giwat Brenner.



**Chaim Laskow (1919–1982)** – urodził się w Borysowie na Białorusi, w 1925 r. wyemigrował z rodzicami do Palestyny. Mieszkał w Hajfie, w skrajnej biedzie, w 1930 r. jego ojciec został zamordowany przez Arabów. Na początku lat 30. wstąpił do Hagany, po wybuchu powstania palestyńskiego w 1936 r. w brytyjsko-żydowskich oddziałach specjalnych (SNS) dowodzonych przez kpt. Orde Wingate'a. W czasie II wojny światowej w armii brytyjskiej, następnie w Brygadzie Żydowskiej, dosłużył się stopnia majora. W wojnie o niepodległość szef wyszkolenia Cahalu, dowódca batalionu pancernego, a następnie 7. brygady pancerniej i wojsk pancernych. Po wojnie w stopniu gen. mjr. w Sztabie Generalnym, od 1951 r. dowódca Izraelskich Sił Powietrznych. Podczas kampanii synajskiej w 1956 r. dowódca 77. ugda<sup>a</sup>, a następnie (po śmierci gen. mjr. Asafa Simchoniego) dowódca Dowództwa Południowego. W latach 1958–1961 szef Sztabu Generalnego. Po ukończeniu kariery wojskowej był w latach 1972–1982 rzecznikiem praw żołnierzy. Po wojnie Jom Kippur został jednym z członków Komisji Agranata, mającej zbadać przyczyny nieprzygotowania Izraela do tej wojny.

<sup>a</sup> Ugda (hebr.) – zgrupowanie operacyjne odpowiadające dywizji, choć przez przydzielenie dodatkowych jednostek mogło osiągać nawet rozmiar korpusu. Liczba mnoga – ugdot.

szybkość i elastyczność, wszystko to powodowało, że armia izraelska widziała konieczność motoryzacji i mechanizacji wojsk<sup>17</sup>.

A jednostki pancerne? Cóż, tutaj raczej sukcesów nie było, a jeśli już to niezwykle umiarkowane. Co ciekawe, słabe wyniki działań czołgów mocno utkwily w umysłach sporej części oficerów izraelskich. Złożyło się na to sporo przyczyn. Po pierwsze, czołgów nie udawało się Żydom kupić w większej liczbie, a jeżeli już je kupili, to były to pochodzące z zupełnie innej ery hotchkissy (10 maszyn), ukradzione cromwelle czy shermany z przewierconymi lufami lub w ogóle bez dział. Poza tym utrzymanie czołgu na chodzie, jego sensowna konserwacja i remonty to jednak coś zupełnie innego niż obsługa jeepa. Tak to wyglądało od strony technicznej, a strona ludzka? Tutaj też nie było najlepiej. Żydzi przecież zdawali sobie sprawę z tego, że II wojna światowa była w dużej mierze wojną czołgów, Rommel bił się z Anglikami na Pustyni Zachodniej, a we Włoszech walczyła Brygada Żydowska. Co innego jednak słyszeć, a co innego wyszkolić żołnierzy najpierw do obsługi i walki pojedynczym czołgiem, następnie nauczyć od podstaw prowadzenia działań taktycznych oraz współdziałania z piechotą, artylerią, saperami czy lotnictwem. Sprawy nie ułatwiała istna wieża Babel:

<sup>17</sup> E. Luttwak, D. Horowitz, *The Israeli army*, London 1975, s. 126.

[82.] batalion (...) był pierwszym batalionem pancernym Cahalu (...). Jego pierwszym dowódcą był Feliks Beatus, który mówił tylko po polsku i rosyjsku. Batalion składał się z sześciu kompanii, w tym dwóch pancernych, tzw. rosyjskiej i angielskiej. Kompania rosyjska miała dziesięć francuskich hotchkissów z 1935 r., których załogi składały się z każdego, kto twierdził, że ma jakiegokolwiek doświadczenie we wschodnioeuropejskich wojskach pancernych. Językiem komendy był rosyjski (...). Batalion sformowano w tydzień (...). Problemów było wiele, ale główny to komunikacja. Feliks rozmawiał z dowódcą brygady, gen. Sade'em, po rosyjsku. Pułkownik Szaul Jaffe, szef sztabu brygady, nie mówił ani po rosyjsku, ani po polsku, poza hebrajskim znał tylko jidysz. Ponieważ Feliks pochodził ze zasymilowanej rodziny, nie znał jidysz. Dukał jednak trochę po niemiecku, więc do szefa sztabu brygady zwracał się po niemiecku, a odpowiedź otrzymywał w jidysz. Feliks nie znał też ani słowa po angielsku. Musiał używać tłumacza, żeby dowodzić swoją „angielską” kompanią. Nie można było znaleźć nikogo, kto mówiłby po angielsku i rosyjsku, więc Feliks miał dwóch tłumaczy, jeden tłumaczył z angielskiego na jidysz, drugi z jidysz na rosyjski<sup>18</sup>.

Kompania rosyjska (zwana też *słowiańską*) uzbrojona była w 10 wozów Hotchkiss H35/39 zakupionych przez emisariuszy Hagany we Francji. Pojawia się również informacja, że 2 kolejne wozy kupiono w Jugosławii (przekazane wcześniej przez Niemców Wolnemu Państwu Chorwackiemu). Uzbrojone były one w długolufowe armaty L/38 SA 38 kalibru 37 mm. Załogi hotchkissów używały hełmofonów modelu sowieckiego zakupionych, wraz z innym uzbrojeniem i wyposażeniem, w Czechosłowacji. Z kolei oznaczenia taktyczne wzorowane były na niemieckich. Pierwsza cyfra numeru oznaczała kompanię, druga pluton, a trzecia numer wozu w plutonie. Oznaczeniem batalionu były zaś dwa, nachylone pod kątem, białe pasy.

82. batalion po raz pierwszy wszedł do akcji całością sił podczas wymierzonej przeciwko Egipcjanom operacji „Joaw”. Ofensywa izraelska rozpoczęła się 15 października 1948 r. Po raz pierwszy od rozpoczęcia konfliktu przejście wojsk izraelskich do działań zaczepnych poprzedzone zostało atakiem lotniczym na pozycje przeciwnika<sup>19</sup>. 16 października po wschodzie słońca batalion 8. brygady wsparty batalionem piechoty przeprowadził atak na Irak al-Manszija w celu wybicia korytarza wiodącego na południowy wschód. Izraelska piechota wspierana przez czołgi i samochody pancerne zaatakowała wieś. Pozycje egipskie były jednak dobrze umocnione, a obrońcy bili się z determinacją. Dobrze zamaskowane armaty przeciwpancerne powstrzymały izraelskie czołgi, a pozbawiona ich wsparcia piechota cofnęła się. Izraelczycy stracili dwa czołgi typu Cromwell i cztery francuskie wozy H35 oraz 105 zabitych i rannych. Pierwsza próba użycia broni pancernej w działaniach zaczepnych zakończyła się więc dotkliwym niepowodzeniem. Atakujący ponieśli porażkę głównie za sprawą braku koordynacji między czołgami a piechotą i zmuszeni zostali do odwrotu<sup>20</sup>. Jednak już w następnym ataku, w którym użyto czołgów, odniesiono pełny sukces. Izraelczycy przygotowali się znacznie lepiej do przeprowadzenia ataku na posterunek policji w Irak Suwajdan, zbudowany według standardowego wzoru brytyjskiego – tzw.

<sup>18</sup> S. Teveth, *The tanks of tammuz*, London 1968, s. 41.

<sup>19</sup> Ł.M. Nadolski, *Gorejące niebo. Działania powietrzne podczas wojen izraelsko-arabskich w latach 1948–1956*, Bydgoszcz 2019, s. 164–166.

<sup>20</sup> A. Brezner, „Ataki 8. brygady na Irak al-Manszija oraz na Irak Suwajdan” (hebr.), *Sziron*, nr 28, 2008, s. 31–32.



**Ichhak Sade wizytuje zdobyty fort Irak Suwaidan, 9 XI 1948 r. (Palmach Archive)**

fortu Tegarta<sup>21</sup>. Działania wspierały trzy baterie artylerii prowadzące ogień kontrbaterijny, bateria moździerzy 120 mm, dwa moździerze 160 mm i 14 moździerzy 81 mm. 82. batalion prowadził działania pozorujące, a atak wykonała kompania z 89. batalionu wzmocniona shermanem i cromwellem. Silne wsparcie artylerii i moździerzy, które użyły do ostrzału pocisków z gazem łzawiącym oraz skuteczny ogień prowadzony na wprost przez czołgi umożliwiły piechocie na halftrakach szybkie podejście pod posterunek policji i zdobycie nieprzyjacielskiej pozycji dzięki drużynom saperów i miotaczy ognia<sup>22</sup>.

Po wojnie o niepodległość izraelskie doświadczenia dotyczące wojsk pancernych nie były zbyt zachęcające. Czołgi zwykle nie zdążyły na czas, nawet jak już dotarły na podstawy wyjściowe, to się psuły. Ponadto czołgiści nie umieli współpracować z innymi broniąmi. Mała liczba czołgów nie pozwalała wytworzyć efektu „pancernych pięści”. Nie dziwi więc pewna niechęć do rozwoju wojsk pancernych wśród izraelskich oficerów<sup>23</sup>.

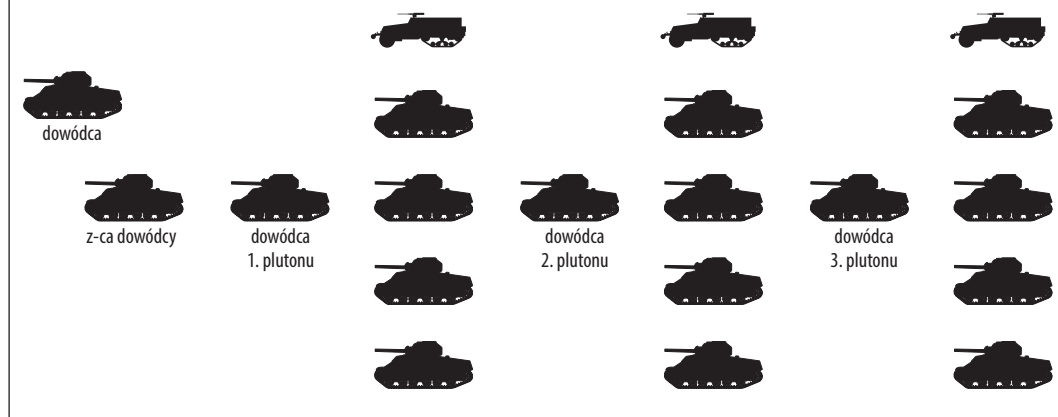
### Po wojnie 1949–1956

Wojnę o niepodległość Cahal skończył z około 30 shermanami na stanie, ponieważ reszta czołgów (cromwelle, hotchissy i inne typy maszyn) była wycofywana z użycia jeszcze podczas działań zbrojnych. Demobilizacja, która nastąpiła szybko po wojnie, oraz wewnętrzne spory izraelskiego establishmentu wojskowo-politycznego spowodowały odpływ z armii wielu wartościowych oficerów. Ponadto spora część zdolnych dowódców nie wiązała przyszłości z armią i wołała spożytkować swoje niewątpliwe talenty na innych polach. Jakby tego było mało, gwałtowny napływ Żydów wygnanych z całego Bliskiego Wschodu i Północnej Afryki do Izraela gwałtownie obniżył jakość rekrutów powoływanych do służby. Cahal najpierw musiał ich nauczyć mówić,

<sup>21</sup> Umocnione posterunki zbudowane według koncepcji sir Charlesa Augustusa Tegarta (1881–1946), doświadczonego oficera indyjskiej służby kolonialnej, któremu polecono przygotowanie planu pacyfikacji Palestyny w czasie powstania arabskiego z lat 1936–1939. Powstało 78 posterunków w dwóch zasadniczych wielkościach. W mniejszym forcie stacjonować miała kompania interwencyjna licząca około 100 funkcjonariuszy i żołnierzy, większe mogły pomieścić do 400 osób, a jednocześnie odgrywać rolę lokalnych dowódców sił policyjno-wojskowych. Każdy obiekt mógł pomieścić zapasy środków bojowych, wody i żywności na trzy miesiące. Budżet całego projektu opiewał na kwotę 2,2 mln ówczesnych funtów (około 80 mln obecnych funtów, dla porównania myśliwiec Spitfire przeznaczony na eksport kosztował około 12 500 funtów).

<sup>22</sup> A. Brezner, „Ataki...”, s. 32–33.

<sup>23</sup> E. Luttwak, D. Horowitz, *The Israeli...*, s. 126.

**Schemat 1. Organizacja kompanii pancernej Cahalu w 1955 r. – wersja pierwsza**Źródło: D. Eshel, *Chariots...*, s. 26.

pisać i czytać po hebrajsku, żeby zapewnić jeden język komendy, o podciągnięciu poziomu edukacji nawet nie wspominając. Zaraz po wojnie o niepodległość efektywność bojowa, jakość wykształcenia, umiejętności taktyczne i przywódcze kadry oficerskiej mocno spadły w porównaniu z latami 1947–49<sup>24</sup>.

Tak naprawdę nikt, włączając w to Sztab Generalny, nie wiedział, co począć z czołgami. Za graniczni ochotnicy opuścili Izrael, a żołnierze wojsk pancernych co najwyżej umieli technicznie obsługiwać czołg – tak żeby przejechać z punktu A do punktu B i wystrzelić z armaty. Zresztą w Cahalu został tylko jeden (82.) batalion pancerny. 8. brygada pancerna została rozwiązana, a jedyną jednostką zmotoryzowaną pozostała 7. brygada. Składała się ona ze wspomnianego już 82. batalionu pancernego i dwóch batalionów zmotoryzowanej piechoty – 79. i 9. Ten ostatni przesunięty został z Brygady Palmachu Harel.

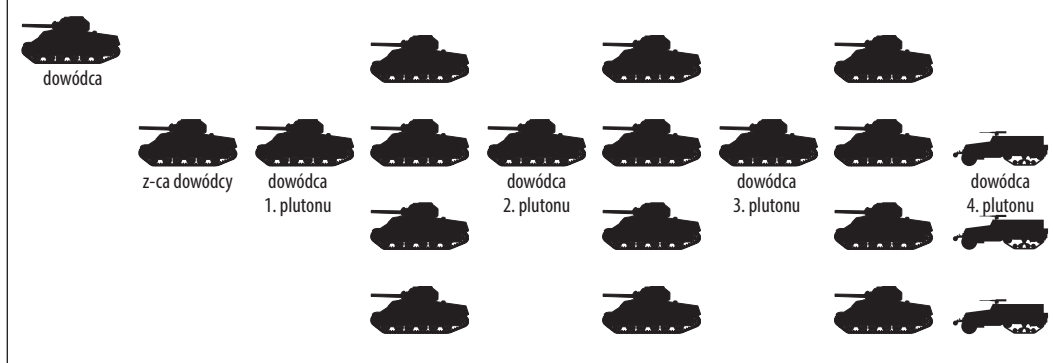
Izraelscy pancerniacy pod dowództwem płk. Szaula Jaffego, byłego szefa sztabu 8. brygady pancerniej, rozpoczęli znojną naukę prowadzenia działań bojowych przez czołgi. Na początek mieli kilka regulaminów i instrukcję obsługi shermana napisaną po angielsku. Początkowo korzystali tylko z obrazków, zanim udało im się te teksty przetłumaczyć na hebrajski. Potem znaleziono kilku oficerów artylerii mających doświadczenie w prowadzeniu ognia przeciw czołgom i rozpoczęto naukę strzelania z czołgów. O taktyce nie wiedzano nic, podobnie jak o technicznym zabezpieczeniu działań. Wszystkiego uczono się na zasadzie prób i błędów, ciągle dyskutując. Wydaje się to dziwne, ale rzeczywiście Izraelczycy wynajdowali koło od nowa. W krótkim okresie było to marnotrawienie zasobów, jednak w dłuższej perspektywie pozwoliło wypracować doktrynę wojsk pancernych dostosowaną do lokalnych warunków.

W 1951 r. miało miejsce kolejne zdarzenie, które nie budowało pozycji wojsk pancernych w Cahalu. Podczas pokazu dla oficjeli ze Sztabu Generalnego połączonego ze strzelaniem ostrą amunicją, załogi shermanów źle nastawiły celowniki w armatach i pociski zaczęły wybuchać 30 metrów

<sup>24</sup> Por. Z. Drory, *Israel's Reprisal Policy 1953–1956. The dynamics of military retaliation*, Abingdon 2005.

**Schemat 2. Organizacja kompanii pancерnej Cahalu w 1955 r. – wersja po zmianach**

Źródło: D. Eshel, *Chariots...*, s. 26.



przed czołgami. Ponieważ odłamki świsnęły wokół trybuny honorowej, goście szybko zalegli na ziemi i przez długi czas nie odwiedzali poligonu wojsk pancernych<sup>25</sup>.

Izraelscy pancerniacy zaczęli uczęszczać do francuskich szkół wojskowych już w 1952 r. Po kursach na poligonie francuskich wojsk pancernych w Saumur, izraelskie wojska pancerne przyjmują ówczesną francuską doktrynę mieszanych grup bojowych. Oznacza to zmiany organizacyjne. Batalion pancerny ma posiadać cztery kompanie po 17 czołgów. Kompanie mają mieć dwa czołgi dla dowódcy kompanii i jego zastępcy oraz trzy plutony – każdy z pięcioma czołgami i drużyną piechoty na halftraku M3<sup>26</sup>.

Szybko okazało się, że dowódcy plutonów nie są w stanie kontrolować swoich czterech czołgów i dodatkowej sekcji piechoty. Zdecydowano się więc na utworzenie oddzielnego plutonu piechoty zmechanizowanej w kompanii. Uważano, że piechota jest dla czołgów niezbędna. Bazowano oczywiście na doświadczeniach z II wojny światowej przekazywanych przez Francuzów. Piechota wspierała czołgi, zwalczając wrogie zespoły niszczyli czołgów, pomagała w oczyszczaniu zdobytego terenu i była niezastąpiona podczas walk w terenie zabudowanym.

Początkowo poziom wykształcenia żołnierzy i ich zgranie wewnątrz mieszanych grup bojowych były słabe. Poborowi stanowiący załogi czołgów uczyli się nowych sposobów działania na bieżąco, a piechota na halftrakach to byli najczęściej rezerwiści, których trzeba było dopiero nauczyć tych metod. Sytuacja zmieniła się, kiedy dowódcą wojsk pancernych został płk Icchak Pundak, a w 7. brygadzie pancernej pojawił się najpierw na stanowisku zastępcy dowódcy, a potem jako jej dowódca ppłk Uri Ben-Ari.

Główny problem izraelskich wojsk pancernych to przydzielani z poboru rekruci. Najlepsi z nich przyciągani byli do bardziej prestiżowych rodzajów wojsk (spadochroniarze) czy rodzajów

**25** D. Eshel, *Chariots...*, s. 26.

**26** Trzeba pamiętać, że to były wozy różnych serii, w tym również M2 i M9 – o tym w dalszej części tekstu.



**Icchak Pundak (1913–2017)** – urodzony w Krakowie izraelski dowódca wojskowy w stopniu generała brygady, oficer dyplomowany, później polityk i dyplomata. Urodził się w jako Icchak Fundik w Krakowie, w 1933 r. wyemigrował do Palestyny. W tym samym roku wstąpił do Hagany, gdzie prowadził m.in. kursy dla dowódców plutonów. Podczas wojny o niepodległość w 1948 r. objął dowództwo nad 53. batalionem z Brygady Giwati. W czerwcu 1948 r. dowodził obroną kibucu Niccanim. W sierpniu 1948 r. objął dowództwo nad Brygadą Oded. W 1952 r. wyjechał do Francji, gdzie przeszedł szkolenie pancerne na francuskim sprzęcie. Po powrocie do kraju 22 grudnia 1953 r. objął dowództwo nad wojskami pancernymi. Wraz ze swoimi współpracownikami stworzył nowoczesną koncepcję współdziałania jednostek pancernych ze zmechanizowaną piechotą. W 1954 r. został awansowany na stopień generała brygady. W lipcu 1956 r. w atmosferze skandalu odszedł z armii. Od 1962 r. zaangażował się w działalność polityczną, początkowo na poziomie samorządowym, a w 1965 r. został ambasadorem Izraela w Tanzanii. W 1971 r. Mosze Dajan powołał Pundaka na stanowisko gubernatora wojskowego półwyspu Synaj i Strefy Gazy. Podczas swojej kadencji zaproponował przeprowadzenie ewakuacji uchodźców palestyńskich ze Strefy Gazy do nowo utworzonego miasta na Synaju, czym naraził się gorąco protestującemu przeciw temu Arielowi Szaronowi. Przeszedł na emeryturę w 1991 r.

sił zbrojnych (lotnictwo). Do wojsk pancernych trafiali nie najlepsi żołnierze, często pochodzący z rodzin o bliskowschodnich korzeniach. Podskórny rasizm Żydów europejskich (Aszkenazi) wobec Żydów afrykańsko-azjatyckich (Mizrachi) był przez wiele lat tajemnicą poliszynela, zaś Żydzi urodzeni w Palestynie (Sabra) uważali się za lepszych od wszystkich innych. Jeszcze w latach 60. ofiarą rasistowskich postaw izraelskich oficerów stał się pochodzący z rodziny mającej korzenie w Jemenie Awigdor Kahalani, którego na egzaminie oficerskim oblano, zadając mu pytania spoza obowiązujących na nim tematów. Ówczesny dowódca wojsk pancernych Dawid „Dado” Elazar nie zgodził się z tą decyzją i Kahalani służył przez dłuższy czas jako oficer bez stopnia<sup>27</sup>.

Pundak i Ben-Ari podnieśli standardy wyszkolenia i mozolnie budowli esprit de corps pancerniaków. Podczas ćwiczeń zaczęto używać ostrej amunicji, co w niezwykle biednym Izraelu nie było łatwe do przeprowadzenia. Ćwiczone m.in. przełamanie umocnionej pozycji, walkę przeciw czołgom przeciwnika na małych i średnich dystansach (poniżej 800 m), szturm z wysoką prędkością we współdziałaniu z piechotą zmechanizowaną. W 1952 r. podczas manewrów, w których Dowództwo Centralne „walczyło” z Dowództwem Południowym<sup>28</sup>, ppłk Ben-Ari poprowadził część 7. brygady pancerniej w 130 km marszu wokół flanki przeciwnika i z zaskoczenia „rozbił” jego siły, psując całkowicie plan manewrów. Świadkiem szarży shermanów, która spowodowała panikę wśród broniącej się piechoty, był premier i minister obrony narodowej Dawid Ben-Gurion. Od tej pory kurek z pieniędzmi dla wojsk pancernych został odkręcony<sup>29</sup>. Podczas manewrów w roku następnym Ben-Ari powtórzył swój wyczyn, za co znowu zebrał burę za zaburzenie planu manewrów, niemniej wiedza o ofensywnych możliwościach wojsk pancernych zaczęła się przebijać do szerszego grona oficerów izraelskich<sup>30</sup>.

Do połowy lat 50. na Bliskim Wschodzie wyścig zbrojeń był raczej umiarkowany. Mocarstwa zdecydowały o embargu na broń dla państw tego regionu, więc wciąż źródło zaopatrzenia

<sup>27</sup> A. Kahalani, *A warriors way*, New York 1994, s. 44–48.

<sup>28</sup> Do dzisiaj Cahal ma trzy dowództwa: Północne (na granicy z Libanem i Syrią), Centralne (na granicy z Jordanią) oraz Południowe (na granicy z Jordanią i Egiptem).

<sup>29</sup> D. Eshel, *Chariots...*, s. 26.

<sup>30</sup> E. Luttwak, D. Horowitz, *The Israeli...*, s. 130.

Tabela 1. Liczba czołgów na wyposażeniu Cahalu w 1956 r.

| Typ czołgu                            | Stan liczbowy   |                  |
|---------------------------------------|-----------------|------------------|
|                                       | czerwiec 1956   | listopad 1956    |
| Sherman M3 (działo 75 mm)             | 77              | 77               |
| Sherman (haubica 105 mm)              | 12              | 12               |
| Sherman M50 (francuskie działo 75 mm) |                 | 25               |
| AMX-13                                | 60 <sup>a</sup> | 180 <sup>b</sup> |
| Super Sherman                         |                 | 40               |
| Sherman M1 (działo 76,2 mm)           |                 | 100              |
| <b>Razem</b>                          | <b>149</b>      | <b>434</b>       |

<sup>a</sup> większość niesprawna<sup>b</sup> 70 w naprawach

Źródło: A. Brezner, *Ogniu, kroc przed nim. Rozwój i zmiany w izraelskich wojskach pancernych od końca wojny synajskiej do wojny sześciodniowej* (hebr.), Moszaw Ben Szemen 2017, s. 10.

dla Izraela stanowiły złomowiska rozsiane po całym świecie, a nabywano głównie amerykańską broń z demobilu. Izraelsko-arabska wojna o granice, prowadzona w latach 1949–1956, była wojną o niskim natężeniu toczoną głównie przez piechotę i jednostki specjalne<sup>31</sup>. Sytuacja zaczęła się zmieniać, gdy w 1952 r. do władzy w Egipcie doszedł Gamal Naser, przywódca panarabskiej rewolucji. Egipt zdecydował się zrzucić kolonialne jarzmo i stać się państwem w pełni suwerennym. Oddziały brytyjskie w strefie Kanału Sueskiego, który był strategiczną arterią Imperium, na każdą akcję zbrojną reagowały brutalnie, częstokroć mordując z zimną krwią dziesiątki egipskich żołnierzy i policjantów. W końcu rosnący opór społeczeństwa i armii Egiptu oraz koszty polityczne i militarne obecności w strefie Kanału przerosły możliwości Brytyjczyków. W połowie 1956 r. całkowicie wycofali oni swoje oddziały. Był to pierwszy, choć ograniczony, sukces egipskiej armii w XX w. Ponadto Egipt wspierał Algierczyków w ich walce przeciwko francuskim kolonizatorom, co budziło w Paryżu skrajne emocje. Ponieważ według Nasera państwa zachodnie nie traktowały Egiptu jak partnera, w końcu zdecydował się on na zakup broni z Czechosłowacji i ograniczony sojusz z ZSRS<sup>32</sup>. To zmieniało radykalnie równowagę sił na Bliskim Wschodzie. Gwałtowny napływ nowoczesnej techniki wojskowej stawiał Izrael w bardzo trudnej sytuacji, a być może nawet groził zagładą państwa.

Izrael nie stał jednak na przegranej pozycji, jeśli chodzi o dostawy sprzętu wojskowego. Od zakończenia wojny o niepodległość Izraelczycy utrzymywali bardzo dobre stosunki z Francją. Kiedy Naser rozpoczął walkę z Paryżem, wspierając algierskich powstańców, Francuzi rozwiązyali worek z prezentami. Od 1954 r. napływają do Izraela transporty z nowoczesnymi samolotami odrzutowymi, różnorodnym sprzętem wojskowym, w tym lekkimi czołgami AMX-13. Co ważniejsze,

<sup>31</sup> Por. B. Morris, *Israel's border wars 1949–1956: Arab infiltration, Israeli retaliation, and the count-down to the Suez War*, Oxford 1997; Ł. Przybyło, „Gdzie tu można zabijać Arabów? Ariel „Arik” Szaron – biografia wojskowa, 1947–1956”, w: *Wojny i konflikty zbrojne po 1945. Zbiór studiów*, tom 4, red. M. Giętkowski, Ł.M. Nadolski, Bydgoszcz 2016, s. 37–62.

<sup>32</sup> W 1955 r. Egipcjanie złożyli zamówienie na 80 myśliwców MiG-15, 20 bombowców, 100 ciężkich i 50 lekkich czołgów, dwa pułki artylerii i 125 transporterów opancerzonych, por. T. Cooper i D. Nicolle, *Arab MiGs, Volume 1. Mikoyan i Gurevich MiG-15 and MiG-17 in Service with Air Force of Algeria, Egypt, Iraq, Morocco and Syria*, Houston 2009, s. 17.

**Tabela 2. Liczba czołgów w jednostkach bojowych listopad 1956 r.**

| Jednostka    | Sherman M3 | Sherman M50 | Super Sherman | Sherman M1 | AMX-13     | Razem      |
|--------------|------------|-------------|---------------|------------|------------|------------|
| 7. BPanc     |            | 13          | 27            |            | 35         | 75         |
| 27. BPanc    | 12         | 12          | 13            |            | 13         | 50         |
| 37. BZmech   | 28         |             |               | 12         | 20         | 60         |
| 181. bpanc   |            |             |               |            | 26         | 26         |
| 182. bpanc   |            |             |               |            | 13         | 13         |
| <b>Razem</b> | <b>40</b>  | <b>25</b>   | <b>40</b>     | <b>12</b>  | <b>107</b> | <b>224</b> |

Źródło: A. Brezner, *Ogniu, kroc...*, s. 11.

rozpoczyna się współpraca w zakresie modyfikacji shermanów posiadanych przez Cahal oraz zakupy tych maszyn od Francji, która się ich pozbywa. Latem 1956 r. Francja, przewidując wojnę z Egiptem, zaopatruje Izrael w liczne AMX-13, Shermany M1 i Super Shermany<sup>33</sup>.

Przed kampanią synajską Cahal dysponował 7. brygadą pancerną, 27. rezerwową brygadą pancerną i 37. rezerwową brygadą zmechanizowaną. Miały one następującą strukturę:

- 7. BPanc, dowódca płk Uri Ben-Ari
  - 82. batalion pancerny: trzy kompanie shermanów i kompania piechoty zmechanizowanej (M3)
  - 9. batalion pancerny: trzy kompanie AMX-13 i kompania piechoty zmechanizowanej (M3)
  - 52. batalion zmechanizowany: trzy kompanie piechoty zmechanizowanej (M3), z plutonem samobieżnych moździerzy 81 mm na halftrakach
  - 61. batalion zmotoryzowany: trzy kompanie piechoty i kompania wsparcia (ciężarówki)
  - dywizjon moździerzy 120 mm (ciężarówki)
  - dywizjon dział 25-funtowych (ciężarówki)
  - szwadron rozpoznawczy: trzy plutony na jeepach i M3.
- 27. rezerwowa BPanc, dowódca płk Chaim Bar Lew
  - batalion pancerny (shermany)
  - batalion pancerny (AMX-13) – tylko dwie kompanie
  - batalion zmechanizowany (M3)
  - batalion zmotoryzowany (ciężarówki).
- 37. rezerwowa BZmech, dowódca płk Szmuel Glinka
  - batalion pancerny (shermany)
  - batalion pancerny (AMX-13) – tylko dwie kompanie
  - batalion zmechanizowany (M3)<sup>34</sup>.

<sup>33</sup> Przerzut odbywał się w całkowitej tajemnicy drogą morską na LST. Marynarze i obsługa okrętów nie wiedzieli, gdzie rozładowują czołgi, Izraelczycy mieli zakaz odbywania jakichkolwiek rozmów przy Francuzach, a piwo dostarczane na francuskie okręty pozbawiane było etykiet z hebrajskimi literami, por. D. Eshel, *Chariots...*, s. 27–28.

<sup>34</sup> G.W. Gawrych, *Key to the Sinai: The Battles for Abu Ageila in the 1956 and 1967 Arab-Israeli Wars*, Fort Leavenworth 1990, s. 25; D. Eshel, *Chariots...*, s. 33–34.

7. brygada pancerna była brygadą regularną, w której odbywało się szkolenie poborowych. Po zakończeniu służby żołnierze ci przechodzili do jednostek rezerwowych (27. i 37. brygada). Ponieważ Izraelczycy służyli w rezerwie około miesiąca w roku, w tym raz przez dwa tygodnie, jakość jednostek rezerwowych była wysoka.

### Kampania synajska 1956 r.

Dla rozwoju izraelskich wojsk pancernych kampania synajska<sup>35</sup> miała kluczowe znaczenie. Unaoczniała ona decydom polityczno-wojskowym potencjał, jaki tkwił w czołgu, zwłaszcza w aspekcie szczególnych warunków terenowych, na których mogły się toczyć zmagania zbrojne. Co ciekawe, początkowo 7. brygada pancerna w ogóle miała nie uczestniczyć w wojnie, bo jej zadaniem było dozorowanie granicy z Jordanią. Tylko nacisk dowódcy brygady i Frontu Południowego gen. mjr. Asafa Simchoniego spowodował, że włączono ją do jednostek biorących udział w ofensywie na Synaju.

Gdy planowano kampanię przeciwko Egipcjom na Synaju, brygadam pancernym nie przydzielono zadań na skalę operacyjną i rozproszono je między dwiema dywizjami i odwodem ND. Wynikało to z założeń i przekonań szefa Sztabu Generalnego Mosze Dajana i premiera Ben-Guriona co do roli Cahalu w skomplikowanej grze politycznej, jaką była kampania synajska.

Po pierwsze, agresja Izraela na Egipt miała dać powód Wielkiej Brytanii i Francji do interwencji ze względu na „zagrożenie” Kanału Sueskiego. Nie istniała więc potrzeba eskalacji konfliktu od razu na najwyższy poziom, zarówno ze względu na chęć ograniczenia strat, jak i niepewności, czy aliansi zachodni rzeczywiście rozpoczną działania bojowe. Nie były to bezpodstawne obawy, Dajan na informację o opóźnieniu w rozpoczęciu działań przez siły anglo-francuskie zareagował w następujący sposób: *Cholerne bękarty. Podpisują porozumienie polityczne, w którym jednym z najważniejszych zapisów, na jaki nalegaliśmy, był atak lotniczy w środowy poranek [tj. 31 października], a oni po prostu odkładają operację o 12 godzin, bez ostrzeżenia, nawet bez przeprosin, cholerne bękarty*<sup>36</sup>. Jednak ustalenia polityczne były tajne, a grupa wtajemniczonych bardzo ograniczona. Nie można było przekazać ich żołnierzom, nawet dowódców dywizji i Frontu Południowego o nich nie poinformowano.

Po drugie, Dajan nie wierzył w skuteczność czołgów, ofensywa izraelska miała być ofensywą piechoty wspieranej czołgami. Szef Sztabu Generalnego wierzył w koncepcję „mobilnej piechoty”, co odpowiadało jego doświadczeniom z Hagany i z wojny o niepodległość: (...) *Dajan w głębi serca pozostał żołnierzem piechoty. Idealną jednostką bojową dla Dajana była samowystarczalna brygada piechoty ze wsparciem artylerii i czołgów*<sup>37</sup>. Złe doświadczenia z zastosowania czołgów na polu bitwy zachęcały do zepchnięcia wojsk pancernych do roli wsparcia dla szybkiej zmechanizowanej piechoty.

<sup>35</sup> Konflikt ten ma jeszcze co najmniej kilka innych nazw. Dla Izraelczyków jest to „Operacja Kadesz”, dla Francji i Wielkiej Brytanii „Operacja Muszkietier”, dla Arabów „trójstronna agresja”, ponadto „wojna sueska”, „kryzys sueski”. Opis tej wojny można znaleźć m.in. w: K. Kubiak, *Suez 1956*, Gdańsk 2006; A. Bregman, *Israel's Wars. A history since 1947*, London 2004. Ciekawe podsumowania i analizy znajdują się w dwóch zbiorach artykułów: S.C. Smith (red.), *Reassessing Suez 1956. New perspectives on the crisis and its aftermath*, Aldershot 2008 oraz S.I. Troen (red.), M. Shemesh (red.), *The Suez-Sinai crisis. Retrospective and reappraisal*, London 1990.

<sup>36</sup> M. Golani, „The Sinai War: three partners, three wars”, w: M. Bar-On (red.), *Never-ending conflict. Israeli military history*, Mechanicsburg 2004, s. 91.

<sup>37</sup> M. van Creveld, *The Sword And The Olive: A Critical History Of The Israeli Defense Force*, New York 2008, s. 158.



**Asaf Simchoni (1922–1956)** – urodzony w Palestynie, w pochodzącej z Ukrainy rodzinie o niezwykle silnych przekonaniach syjonistycznych. Żył, uczył się i pracował w moszawie Nachalal i kibucu Tel Josef. Od 1938 r. w Haganie, od 1941 r. w Palmachu, uczestniczył w operacjach bojowych przeciw rządowi Vichy w Syrii. W wojnie o niepodległość awansował od dowódcy plutonu do dowódcy batalionu. Po wojnie, w stopniu ppłk., dowódca Brygady Jiftach, a następnie Brygady Golani. W latach 1952–1954 zastępca dowódcy Dowództwa Północnego. Od 1954 r. w Wydziale Operacyjnym Sztabu Generalnego planował, organizował i nadzorował działania odwetowe przeciw państwom arabskim. W 1956 r. wysłany na studia wojskowe do Wielkiej Brytanii. W czasie kampanii synajskiej w 1956 r., w stopniu gen. mjr., dowódca Frontu Południowego prowadzącego działania zbrojne przeciw Egipcjowi. 7 listopada 1956 r. zginął w wypadku lotniczym, wracając z parady zwycięstwa w Szarm el-Szejk.



**Jehuda Wallach (1921–2008)** – urodził się w Niemczech i razem z rodzicami wyemigrował do Palestyny w 1936 r. Po skończeniu szkoły pracował i mieszkał w kibucu Ein Dor. Podczas wojny o niepodległość dowodził 51. batalionem piechoty w Brygadzie Giwati, a po wojnie objął jej dowództwo. Podczas kampanii synajskiej dowodził 38. ugda, a po wojnie pełnił funkcję szefa wyszkolenia piechoty. W 1960 r. zrezygnował ze służby wojskowej i poświęcił się historii wojskowości – swój doktorat dotyczący niemieckiej koncepcji „bitwy na zniszczenie” obronił w Oxfordzie. Był autorem wielu książek i opracowań, wykładał na uniwersytetach, m.in. w Tel Awiwie, Cambridge, Oxfordzie, Georgetown.



**Szmuel Glinka (1925–1956)** urodził się w Ostrowi Mazowieckiej, był synem kupca i nauczycielki. W wieku 11 lat wyemigrował z rodziną do Palestyny i zamieszkał w Kefar Jehoszua. Po ukończeniu nauki w szkole rolniczej Mikwe Izrael wstąpił w 1946 r. do Palmachu. W czasie wojny o niepodległość służył w Brygadzie Harel. Po wojnie został w armii i ukończył kurs oficerski piechoty. Od 1950 r. dowodził batalionem w Brygadzie Giwati. W 1956 r. był oficerem operacyjnym w Sztabie Generalnym. W 1956 r. uczestniczył w tworzeniu 37. brygady zmechanizowanej, zostając jej pierwszym dowódcą. W 1956 r. dowodził brygadą podczas operacji Kadesz. W nocy 31 października 1956 r. podczas starcia pod Abu Ageila został ciężko ranny i zmarł w szpitalu polowym. Został pochowany w swoim kibucu Kefar Jehoszua. Osierocił trójkę dzieci, w tym przyszłego gen. Rana.

Nie bez znaczenia okazały się bardzo wysokie koszty tworzenia i utrzymywania jednostek wojsk pancernych – piechota była znacznie tańsza. Jeśli już miano użyć czołgów na polu bitwy, to dopiero wtedy, gdy piechota przełamie umocnienia przeciwnika i można je będzie wprowadzić w przestrzeń operacyjną, aby niszczyły instalacje tyłowe i przecinały linie komunikacyjne. Dlatego w planie kampanii synajskiej przewidywano, że czołgi będą się poruszać za piechotą na przyczepach transportowych<sup>38</sup>.

Izraelscy dowódcy dywizji nieświadomi delikatnej sytuacji politycznej rozpoczęli działania bojowe przeciwko Egipcjanom 30 października. Ponieważ chcieli osiągnąć wyznaczone cele, od razu wprowadzili do walki przydzielone im brygady pancerne. Na północy na osi Rafa–Al-Arisz gen. mjr Chaim Laskow – dowódca 77. ugda – zgodnie z planem wprowadził do walki 27. brygadę pancerną, która w trudnych walkach zdobyła Rafę i kontynuowała natarcie na Al-Arisz. Brygada zaprezentowała cały repertuar taktyczny, wymagany od związku pancernego. Najpierw w bliskiej współpracy z piechotą (organiczną), artylerią i lotnictwem przełamała pas umocnień przeciwnika (31 października–1 listopada), a następnie przeszła w pościg za uciekającym przeciwnikiem, przełamując po drodze kolejną pozycję umocnioną (przełęcz Dżiradi). 2 listopada

<sup>38</sup> M. Dayan, *Diary of the Sinai Campaign*, London 1957, s. 61.

izraelska brygada pancerna zdobywa Al-Arisz, a jej czołowe oddziały zatrzymują się 10 km od Kanału Sueskiego, pokonując w walkach około 200 km.

O ile wprowadzenie do walki 27. brygady pancernej pierwszego dnia ofensywy było zaplanowane, to 7. brygada pancerna znajdowała się w rezerwie 38. ugdą, dowodzonej przez płk. Jehudę Wallacha, mającej nacierać na centralnej osi Półwyspu Synajskiego Kusseima–Umm Katef–Abu Ageila i stamtąd w kierunku Kanału Sueskiego. Rejon Kusseimy i Abu Ageila był umocniony i obsadzony przez wzmocnioną egipską 6. brygadę piechoty<sup>39</sup>. Miały go zdobyć 4. i 10. brygada piechoty i dopiero wtedy do walki powinna zostać wprowadzona brygada pancerna. Dajan uważał, że piechota powinna dać sobie radę sama, a jednocześnie nie chciał angażować wszystkich swoich sił do walki, zanim Wielka Brytania i Francja nie uderzą na Egipt. Jednak zarówno dowódca dywizji, jak i dowódca Frontu Południowego wprowadzili do walki 7. brygadę pancerną, czym od razu złamali rozkazy szefa Sztabu Generalnego, chcąc jak najszybciej wypełnić postawione im zadanie, a nie zdejść sobie sprawy z politycznych reperkusji swoich czynów. Egipskie oddziały w rejonie Umm Katef i Abu Ageila broniły się twardo i izraelskie brygady piechoty miały wielkie trudności w zdobyciu nieprzyjacielskich pozycji. 7. brygada pancerna, mimo że początkowo miała wesprzeć piechotę, szybko znalazła drogę obejścia pozycji egipskich od południa i odcięła całe zgrupowanie egipskie od sił głównych, zdobywając skrzyżowanie dróg w Abu Ageila. Nie obeszło się bez rozdzielania kompanii pancernych i przydzielania ich do różnych jednostek piechoty, ale w końcu brygada skoncentrowała swoje dwa bataliony pancerne i uderzyła w głąb Synaju, w kierunku Kanału Sueskiego, do którego dotarła 2 listopada, po 100 godzinach walki i pokonaniu 250 km.

10. BP kilkakrotnie szturmowała Umm Katef, ale bez rezultatów. Atak po płaskiej jak patelnia pustyni na umocnione pozycje oraz dobrze uzbrojonego i zdeterminowanego przeciwnika byłby trudny dla najlepszej nawet jednostki. Ta brygada była jednak złożona z rezerwistów, wielu miało powyżej 40 lat. Do dowodzenia brygadą, jak i dywizją wtrącali się cały czas szef Sztabu Generalnego i Frontu Południowego, co spowodowało gwałtowne konflikty kompetencyjne<sup>40</sup>. Dajan w końcu zdecydował się zwolnić dowódcę 10. BP, płk. Szmuela Godera, i zastąpić go płk. Izraelem Talem. Żeby w końcu zdobyć Umm Katef, uruchomiono odwód Frontu i wysłano do walki elementy 37. BZmech – dwie kompanie piechoty na M3 i dwie kompanie czołgów. Pod Umm Katef dotarła tylko piechota zmechanizowana, bo czołgi utknęły w drodze. Dowódca 37. BPanc, płk Szymon Glinka, zdecydował się na nocną szarżę na pozycję wroga transporterami M3 z włączonymi reflektorami. Skończyło się to tragicznie. Egipcjanie celnym ogniem 6-funtowych dział ppanc i archerów powstrzymali Izraelczyków, którzy dodatkowo wjechali w pole minowe. Poległo 20 żołnierzy izraelskich, w tym dowódca 37. BPanc, a 65 zostało rannych<sup>41</sup>. To nie był koniec złych przypadków, jakie spotkały tę brygadę. Shermany wysłane na pomoc 7. BPanc zostały przez nią ostrzelane i dziewięć maszyn zniszczono<sup>42</sup>.

<sup>39</sup> Brygada składała się z trzech batalionów piechoty, dwóch baterii ppanc artylerii samobieżnej (22 archery), dywizjonu artylerii (25-funtówki), baterii plot, jednostek rozpoznawczych w sile trzech plutonów na samochodach pancernych, por. G.W. Gawrych, *Key to the Sinai...*, s. 14.

<sup>40</sup> G.W. Gawrych, *Key to the Sinai...*, s. 57–58.

<sup>41</sup> Ibidem, s. 58.

<sup>42</sup> D. Varble, *The Suez crisis 1956*, Oxford 2003, s. 44–45, wg Szlomo Aloniego zniszczeniu uległo osiem czołgów, por. S. Aloni, *Israeli Air Force operations in the 1956 Suez War. 29 October 1956–8 November 1956*, Solihull 2015, s. 57–58.